

ŽRTVE U SVETOM PISMU

Primljeno:
13. 10. 2012.

Pregledni
rad

UDK
22.06

SLAĐANA BABIJANSKI

Matije Gupca 38
Đurići
32260 Gunja

Sažetak

Prilog govori o žrtvi u Svetom pismu, a podijeljen je u tri dijela. Najprije se govori o žrtvi općenito kao o fenomenu različitih religija Istoka. Izrael ne možemo izdvojiti iz okruženja u kojem je nastao i stasao. On prihvaća dio predizraelske tradicije i žrtvene prakse, a bio je stalno u dodiru s kananejskim odnosno egipatskim tradicijama i praksama. Između ostalog nailazimo i na ljudske žrtve, koje zatim doživljavaju stanoviti razvoj tako da imamo supstituciju. Žrtva je sredstvo čišćenja, pomirenja s Bogom, a ovdje posebnu ulogu ima žrtveni jarac koji se prinosi za grijeha cijelog naroda, dok se istodobno drugi jarac šalje pustinjskom demonu Azazelu. Drugi dio govori o žrtvama u Starom zavjetu. Težište je na Petoknjižju, odnosno na knjigama Post, Izl i Lev. Tako je iz Post obrađena žrtva koju prinose Kajin i Abel, zatim Noina žrtva, žrtva Melkisedeka, šalemskog kralja i svećenika, te žrtvovanje Izaka, koji se može tumačiti kao pralik sluge Jahvina. Iz Knjige Izlaska obrađena je pashalna žrtva, slavljenje prve Pashe u Egiptu. U nastavku se govori o žrtvenicima i o svećenstvu kao osoblju koje je kasnije zaduženo za prinošenje žrtava. Iz Knjige Levitskog zakonika obrađene su žrtve paljenice, žrtve pričesnice, žrtve okajnice, žrtve naknadnice i žrtve prinosnice. Treći dio govori o žrtvama u Novom zavjetu, gdje se posebno obrađuje Poslanica Hebrejima i unutar nje Isus kao veliki svećenik. Starozavjetne žrtve su pralik i najava jedne, Isusove žrtve, koja vlastitom moći stavlja van snage sve starozavjetne žrtve.

Ključne riječi: žrtva, žrtva u Starom zavjetu, Pasha, Poslanica Hebrejima, Isus–veliki svećenik

UVOD

Žrtva je jedan od najstarijih i najrasprostranjenijih religioznih obreda. Dovoljno je prelistati Petoknjižje pa da se uoči kako žrtve u Svetom pismu zauzimaju važno mjesto. Zato smo u ovom članku odlučili pobliže istražiti ovo osobito zanimljivo područje. Članak je podijeljen u tri dijela.

U prvom dijelu je riječ općenito o žrtvi kao fenomenu različitih religija Istoka. Složen sustav žrtvovanja koji se primjenjivao u Izraelu nastao je pod utjecajem Kanaana i Egipta u kojem je izraelski narod boravio četiri stotine godina, ali i drugih naroda koji su živjeli u izraelskom okruženju.

Postoje četiri različite teorije o tome što je žrtva zapravo značila za židovski narod. Tri teorije nisu prihvatljive, jer u žrtvi vide magični čin kojim se želi približiti božanstvu, pokušaj da se gladno božanstvo umiri i nahrani ili da se uspostavi bilateralni ugovor. No izraelsko razumijevanje žrtve uvelike se razlikovalo od razumijevanja susjednih naroda. Za pobožnog Židova žrtva je bila pokušaj čovjeka da se kroz darivanje približi Bogu, u obredu koji predvodi za to odgovarajući službenik. To približavanje imalo je različite oblike, no cilj je uvijek bio na simboličan način izraziti svoju vjeru kroz dar i tako Stvoritelju priznati njegovo pravo nad stvorenim.

Bog Izraelaca nije onaj koji bi tražio prinošenje ljudskih žrtava, kako je to bio običaj kod izraelskih susjeda. To je njima bilo najstrože zabranjeno jer su to radili samo pogani. Žrtveni se sustav tako oblikovao kroz povijest i prilagođavao vjeri i mentalitetu izraelskog čovjeka.

Drugi dio, pod nazivom *Žrtve u Starom zavjetu*, obuhvaća tri manje cjeline u kojima su obrađene žrtve u *knjigama Postanka, Izlaska i Levitskog zakonika*.

Već u prvim poglavljima *Knjige Postanka* opisan je obred žrtvovanja Bogu dvojice braće Kajina i Abela. Prihvaćanje žrtve jednoga, a odbacivanje žrtve drugoga dovelo je do prvog zločina u ljudskoj povijesti – bratoubojstva. Noina žrtva nakon potopa bila je prvi čovjekov čin na zemlji koju on kao pojedinac prinosi Bogu u ime budućih naraštaja. Ta se žrtva svidjela Bogu i rezultirala je blagoslovom i savezom.

Tajanstveni lik Melkisedeka, kralja i svećenika koji prinosi žrtvu pravome Bogu, postat će pralik Isusa Krista koji će Bogu prinijeti najsavršeniju žrtvu. Baš kao i Izak koji je kao ispunjenje Božjih obećanja danih Abrahamu bio određen za žrtvu. To žrtvovanje Izaka, hebr. *Akeda Izakova*,

predstavlja iskušenje na koje Bog stavlja Abrahama. No čudesnim Božjim zahvatom Izak biva spašen i umjesto njega za žrtvu se prinosi ovan.

Knjiga Izlaska opisuje najvažniji događaj u izraelskoj povijesti, odlazak iz Egipta i prinošenje najvažnije žrtve – pashalne žrtve. Krvlju janjeta spašen je izraelski narod i u spomen na taj događaj svake se godine slavi Pasha kao zahvala Bogu za izbavljenje iz egipatskog ropstva. Ovu su žrtvu u početku Izraelci sami prinosili, a nakon ulaska u Obećanu zemlju ustanovljuje se svećenički kult koji je prošao dug razvojni put.

Svećenici su posredovali između Boga i ljudi i njihova služba zahtijevala je obdržavanje strogih propisa. Najvažnija zadaća bilo je prinošenje žrtava u Hramu, ali i podučavanje Zakona i tumačenje Božje volje.

Važno mjesto u žrtvenom sustavu imao je žrtvenik koji je predstavljao Božje ognjište. Postojala su dva žrtvenika: jedan za paljenice, a drugi za paljenje tamjana, tzv. kadioni žrtvenik. Kasnijim razvojem došlo je do promjena u njihovom izgledu, ali im je funkcija ostala ista.

Levitski zakonik je knjiga kulta koja je u cijelosti posvećena žrtvama, svećenstvu i liturgijskoj praksi. U njoj su opisane najvažnije izraelske žrtve: žrtve paljenice, žrtve pričesnice, žrtve okajnice, žrtve naknadnice i žrtve prinosnice, tzv. *minha*.

Svaka od ovih žrtava imala je za cilj oprostjenje grijeha i različitih prijestupa koje je čovjek učinio pred Bogom. Najvažniju ulogu imala je krv životinja, koja se izlivala na žrtvenik i simbolički predstavljala žrtvovatelja.

Sve ove žrtve u svojoj osnovi nisu bile dovoljne jer se s vremenom izgubio pravi smisao žrtve. Žrtvovanje je postalo tek puklo ispunjavanje obreda, a pritom se zane-

mario nutarnji stav darovatelja. Vjera u Boga i poštivanje njegovih zapovijedi pali su u drugi plan. Takav stav nailazio je na kritike proroka koji su pokušavali žrtvi vratiti njezin izvorni smisao.

Prekretnicu u razumijevanju žrtve predstavljala je Kristova žrtva na križu. O tome govori treći dio ovoga članka pod nazivom *Žrtve u Novom zavjetu*.

Poslanica Hebrejima kao jedini novo-zavjetni spis koji Isusu pripisuje naslov *velikog svećenika* tumači Kristovu žrtvu kao jedinu pravu žrtvu koja je prinesena Bogu i koja u potpunosti dokida sve druge žrtve. Novost Kristove žrtve jest u apsolutnoj poslušnosti Ocu i dostatnosti koja se očituje u samo jednom žrtvenom prinosu koji je prinesen jednom i zauvijek. Zato Kristova žrtva ne trpi ponavljanje jer Krist kao Božji Sin za nas savršeno posreduje kod Oca. On je ključ za razumijevanje čitave povijesti čovječanstva, a njegova žrtva kao savršen dar Ocu uprisutnjuje se u euharistiji.

Vjernici tako u Njemu imaju pristup Bogu, zahvaljujući savršenosti Njegove žrtve.

1. POJAM I ZNAČENJE ŽRTVE

Izraz *žrtva*, lat. *sacrificium*, potječe od *sacrum facere*, učiniti svetim, staviti neki predmet nadohvat ili u ozračje svetoga. U hebr. žrtva se kaže *qorbam*, što dolazi od glagola *le-qarev* sa značenjem *približiti se*.¹ Žrtvovanje je način približavanja Bogu.

U običnom govoru izraz se pojavljuje u značenju lišavanja ili odreknuća kojim čovjek slobodno dariva ili se nečega lišava da bi postigao neki cilj.²

Žrtva je tako nešto osobno, nešto što se daje s osjećajem, a ne od ostatka ili viška.

Čovjek žrtvuje ako se nečega lišava i to namjenjuje božanstvu, ili se time koristi nakon što ga je njemu posvetio, ili ako to uništi u njegovu čast, kako bi priznao njegovo vrhovništvo nad sobom. Žrtvovanjem

se čovjek želi približiti Bogu, darivajući mu žrtvu i sa žrtvom samoga sebe.

Žrtvom čovjek pokazuje i dokazuje da ovisi o Bogu, želi mu se klanjati i biti zahvalan za sva dobra djela. Žrtvom se također želi Boga umilostiviti i izmoliti oprostjenje grijeha.

1.1. Podrijetlo izraelske žrtve

Žrtva je bila središnji čin izraelskog kulta i njezini korijeni sežu daleko u prošlost.

Proučavajući žrtveni sustav drugih naroda, možemo uočiti veću ili manju sličnost s izraelskim žrtvenim sustavom. Tako je utjecaj mezopotamskih žrtvenih obreda malen i gotovo zanemariv, a proizlazi iz različitog razumijevanja krvi žrtvovanih životinja. U mezopotamskim žrtvama krv je imala malu ili nikakvu ulogu, a dva temeljna oblika izraelske žrtve – paljenica i pričesnica – nisu uopće ni postojale.

Žrtveni sustav Arabije bio je srodniji židovskom sustavu. Krv se upotrebljavala za *libaciju*, a domaće životinje su se klale i jele u okviru žrtve. U južnoj Arabiji bile su raširene miomirisne žrtve. No nema sličnosti u bitnim dijelovima obreda. Srodnost dvaju sustava može se protumačiti dalekim zajedničkim podrijetlom dvaju naroda, te kulturnim i trgovačkim vezama.³

Potpuno drukčija situacija bila je s Kanaanom, u kojem su još prije dolaska Izraelaca bile ustanovljene žrtve kod kojih se prinos spaljivao potpuno ili djelomično. Biblijski tekstovi pokazuju da je kanaanski obred bio sličan izraelskom ritualu barem materijalno.

¹ Usp. J. DOMAŠ-NALBANTIĆ, *Šabat šalom*, Židovska općina Zagreb, Zagreb, 1999, str. 61–62.

² Usp. *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, str. 1333.

³ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J. MCKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 105–106.

Izraelci su usvojili kanaanske kultne običaje, svete predmete, oltare, kućna svetišta te se kanaanska kultura i religija sa svojim svetištima zadržala i u razdoblju izraelske monarhije, a nestala je tek s bogoslovnom obnovom Ezekije u osmom i Jošije u sedmom stoljeću. No to preuzimanje nekih običaja i rituala nije nužno značilo i usvajanje poganske religijske misli.⁴

Neizbrisiv pečat na izraelski žrtveni sustav, način života i mišljenja dao je Egipat. Četiri stotine godina boravka u egipatskom ropstvu nisu mogle biti zanemarene.

Velika egipatska kultura jednostavno se nametala sama od sebe. Život i rad generacija Židova u Egiptu rezultirao je prihvaćanjem različitih elemenata u židovsku civilizaciju. Egipćani su stivali različite bogove koji su prikazivani u liku životinja. Najpoznatija egipatska sveta životinja bio je *Apis* – sveti bik koji je štovan kao živa životinja za koju se vjerovalo da je reinkarnacija boga *Ptaha*.

Mitski likovi, simboli snage i moći od najranijih vremena, pojavljuju se u mnogim sustavima vjerovanja. Tako je i *Hator*, egipatska božica majčinske ljubavi i kći boga Sunca, uzela oblik krave koja je hranila ljudski rod svojim mlijekom. Bila je zaštitnica žena i smatrala se majkom faraona.⁵

Korijen ovih egipatskih vjerovanja nalazi se u indijskom štovanju svete krave koja je predstavljala božanstvo majčinstva, a hranjenje krave čin je molitve. Tako su poganski narodi vjerovali da bogovi utječu na prirodne sile pomoću svojih kipova i likova i zato su im prinisili žrtve kako bi ih odobrovoljili.

Stoga ne čudi što su Izraelci u pustinji načinili kip zlatnog teleta i njemu se klanjali. Za njih je to bio uobičajen lik koji je predstavljao božanstvo (usp. Izl 32,4–10).

Proučavaju li se kultne žrtve u Izraelu, postavlja se pitanje koje je njihovo osnov-

no značenje. Postoje četiri moguće teorije o instituciji žrtve.

Prva teorija promatra žrtve kao darove kojima se željelo ublažiti okrutno i zahtjevno božanstvo, te je žrtva bila obostrani ugovor između Boga i čovjeka. Čovjek bi Bogu dao dar, a Bog bi mu zauzvrat jamčio neko dobro. Unutar ove teorije postoje različita tumačenja, a jedno od njih je i to da je Bogu bio *potreban* čovjekov dar jednako kao i čovjeku božanska naklonost. No Izraelu je takva ideja strana jer on Boga promatra kao Stvoritelja i Gospodara svega svijeta kojemu nije potrebno ništa što bi mu čovjek mogao dati budući da on polaže apsolutno pravo na sve.

Druga teorija tumači žrtvu kao magični čin u kojem čovjek ulazi u zajedništvo s Bogom. Ni ova teorija nije prihvatljiva jer prinositelj žrtve zna da žrtvovanje ne uključuje životno sjedinjenje između njega i Boga.

Treća teorija tvrdi da su Izraelci, kao i njihovi susjedi u Kanaanu i Mezopotamiji, žrtvu smatrali hranom za gladnoga boga. Zastupnici ove teorije svoje tvrdnje temelje na propisima da žrtvovanje mora biti potpuni obrok, začinjeno solju i popraćen kolačima i vinom.

No biblijski tekstovi jasno izražavaju nepotrebnost ovakvog žrtvovanja i ovakvog shvaćanja Boga (usp. Ps 50,12–13).⁶

Niti jedna od ovih triju teorija nije prihvatljiva jer ne uzima u obzir čovjekovo

⁴ Usp. S. JURČIĆ, »Religija – dinamičan princip kulturnih i umjetničkih očitovanja starozavjetnog Izraela«, u: I. ŠPORČIĆ (ur.), *Stari zavjet vrela vjere i kulture*. Zbornik radova internacionalnog simpozija, Rijeka, 5. i 6. 12. 2003, Teologija u Rijeci i Biblijski institut, Rijeka – Zagreb, 2004, str. 15.

⁵ Usp. *Religijski leksikon*, Mosta, Zagreb, 1999, str. 354.

⁶ Usp. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Abingdon, Nashville, 1976, str. 764.

nutarnje raspoloženje, nego je tek puki formalizam.

Četvrta i najprihvatljivija teorija vidi žrtvu kao vanjski izričaj čovjekove osobne vjere.

Ona je dar na koji Bog ima pravo jer je sve što čovjek može dati Bogu proizašlo od njega samog (usp. 1 Ljet 29,14; Ps 24,1; Ps 50,9–13). Prinosi ono što je dobio na dar, čovjek je na simboličan način priznao Božje pravo na sve i time stekao pravo da upotrijebi i ostali dio dobara. Stoga je ovakvo shvaćanje žrtve podloga za razumijevanje prinošenja prvih plodova i prvorođenaca.

Žrtva je bila i dar koji je izražavao izraelski osjećaj ovisnosti o Bogu, ali i sredstvo kojim se uspostavljao ili produbljavao odnos s Bogom.⁷

1.2. *Razvitak žrtvenih obreda*

Žrtvovanje je prešlo dug razvojni put kroz povijest, od početne jednostavnosti do složenih obreda.

U najdavnijem razdoblju obred žrtvovanja bio je jednostavan, u skladu s običajima nomada ili polunomada. Podizali su se žrtvenici, zazivalo Božje ime, prinosele se životinje ili plodovi zemlje (usp. Post 4,3; 12,7). Nisu postojala stalna mjesta žrtvovanja. Žrtva se prinostila ondje gdje se Bog očitovao. Prvotni zemljani žrtvenik i pokretni Šator svjedoče o prigodnosti i privremenosti starih bogoštovnih mjesta.

Kad su Izraelci ušli u Kanaan, žrtvovali su Bogu osim krupne i sitne stoke još i brašno, kruh, vino i vodu. To je bio običaj prastanovnika zemlje koju su osvojili. Žrtve su prinostili u mjesnim svetištima. Vrlo rano postojala su svetišta u *Nobu* i *Šilu*. Žrtvovatelji su žrtvovali kako su htjeli i umjeli, jer nije bilo nikakvih strogih propisa. Nisu postojali niti posebno određeni službenici.

Stroga pravila odnosila su se samo na životinje: morale su biti bez mane i ne od-

više stare. Obred žrtvovanja bio je zajednički gotovo za sve životinje. Žrtvu je prinostila glava obitelji ili roda, a u doba monarhije kralj. No tu službu vrlo rano preuzimaju navlaš odabrani ljudi (usp. Pnz 33,8; Suci 17).⁸

Deuteronomska obnova donijela je jasne odredbe. Bogoštovlje je bilo usredotočeno u Hramu, a kult žrtava obavljao se samo u Jeruzalemu. Bili su uspostavljeni točno određeni obredi, vremenski raspored i osobe koje su imale pravo žrtvovati. Sve je s vremenom bilo strogo propisano. To je poslije ušlo u Ponovljeni zakon, a zatim i u Levitski zakonik. Centraliziranje kulta u Jeruzalemu dovelo je do stanovite hladnoće i ravnodušnosti prema vjeri. Institucionalizacija kulta dovela je do gubljenja duhovne dimenzije i pukog formalizma. Takav stav žestoko su kritizirali proroci.

Nakon povratka iz babilonskog sužanjstva promijenio se i stav prema žrtvama. Razorenje i nepostojanje Hrama tijekom pedeset godina uzrokovali su i promjenu u načinu razmišljanja.

Kad su ponovno sagradili Hram, podrobno su odredili obred žrtvovanja u Hramu. Bilo je točno određeno tko i kada ima pravo prinostiti žrtvu.⁹

Složenost žrtvenih obreda bila je tako rezultat obogaćivanja kroz povijest. Može se uočiti razvoj u smislu mnogostrukosti, raznolikosti i posebne namjene žrtava. Razlozi za to su višestruki: prijelaz od nomadskog i pastirskog na sjedilački i poljodjelski život, kanaanski utjecaj, sve veća važnost svećenstva.

⁷ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J. McKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 112.

⁸ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969, str. 1572–1573.

⁹ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 211–213.

Izrael tako prihvaća elemente preuzete od susjeda, ali ih i probire, ispravlja i prođuhovljuje. Odbacuje ljudske žrtve i polako se bogati baštinom drugih naroda.¹⁰

1.3. Ljudske žrtve

U mnogim je sredinama žrtva shvaćena kao hrana bogova. Bilo je potrebno smiriti gnjev bogova, zato su se prinosile i ljudske žrtve.

Poganski narodi žrtvovali su svoju djecu, i to prvorođence. Tako su činili Feničani, Babilonci, Moabićani, Amorejci, a kasnije Grci, Rimljani, Kelti, Germani i dr.

Žrtve su bacali ili provodili kroz vatru (usp. 2 Kr 17,17; 23,10) ili postavljali u temelje različitih građevina. Pojedini elementi tog vjerovanja zadržani su do danas u ritualu polaganja kamena temeljca.¹¹ Postojalo je i žrtvovanje djevica, ratnih zarobljenika, kralja ili nekog tko je bio blizu pokojnika da bi ga pratio na drugi svijet.¹²

Postojalo je i magijsko samožrtvovanje, primjerice u rimskoj religiji. Da bi se spriječilo žrtvovanje ljudi, obično se kao žrtvu uzimalo nešto od njegova tijela, npr. prst ili kosu.

Potrebno je razlikovati ljudske žrtve od vračarskog kanibalizma tzv. *antropofagije*, jedenja ljudskog mesa. U kanibalizmu se jede ljudsko meso, jer navodno, meso nekih ljudi, osobito srce i glava, imaju čarobnu životnu snagu.¹³

S vremenom se žrtvovanje prvorođence sve više širilo i među Izraelcima.

Tako je kralj Ahaz žrtvovao svog sina bacivši ga u vatru u dolini Hinom u Jeruzalemu (usp. 2 Kr 16,3; 21,6), a moapski je kralj Meša u ratu protiv Izraelaca žrtvovao svog sina prvorođence na zidu pred očima izraelskih vojnika (usp. 2 Kr 3,27).¹⁴

1.4. Izraelovo shvaćanje žrtve

Različite vjere različito shvaćaju narav žrtve. Stari zavjet odlučno odbacuje po-

gansko shvaćanje žrtve i žrtvovanje ljudi. Izraelovo razumijevanje žrtve proizlazi iz njegova razumijevanja svetosti. Istodobno, Izrael nikada ne gubi iz vida moralnu dimenziju Božje naravi, te je traženje oprosta postalo ključno značenje žrtve.

Mir i sklad s Bogom temeljni su preduvjeti dobrog života, stoga je žrtve trebalo prinositi onoga trenutka kada je čovjek došao u nesklad sa svetošću koja obilježava Božji bitak.

Vjernik koji bi prinosio žrtvu u starome Izraelu činio bi to iz duboke svijesti o otuđenosti od Boga, koja je nastajala iz različitih razloga. Kako bi se život mogao nastaviti u skladu s Božjom namisli, bilo je neophodno pomiriti se s Bogom. Žrtva je tako postala simbol osobne promjene, a sâm čin žrtvovanja odgovarao je fazama promjene koja se trebala dogoditi.¹⁵

Žrtva je bila sredstvo kojim se *nečista* osoba *čistila* i postajala spremna na susret s Bogom. Stoga se ideja *nečistog* nije ticala morala ili ponašanja, već nečega poput: bolesti, dodirivanja mrtvog tijela, rađanja, mjesečnice ili čak plijesni u kući ili na odjeći – sve je to činilo osobu nečistom u obrednom smislu. Zajedničko svim tim situacijama je što su povremene ili nesvakidašnje.

U tom smislu, *čiste* stvari bile bi *normalne*, a neuobičajeni događaji činili bi

¹⁰ Usp. ISTI, *Središnje teme Staroga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996, str.154.

¹¹ Usp. O. HOLZAPFEL, *Leksikon europske mitologije*, Školska knjiga, Zagreb, 2008, str. 417–418.

¹² Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 211–212.

¹³ Usp. T. IVANČIĆ, *Religija i religije*. Skripta za potrebe studenata Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Tevizija, Zagreb, 1998, str. 28–29.

¹⁴ Usp. J. OBERŠKI – A. REBIĆ, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1972, str. 29–30.

¹⁵ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Zagreb, 2009, str. 294–295.

osobu *nečistom*. Tako je čovjek, prije nego je smio pristupiti svetišću, tu *nečistoću* morao ukloniti prinošenjem odgovarajuće žrtve.

Izraelovo shvaćanje Božje svetosti imalo je i svoju moralnu stranu. Pogrešno postupanje i činjenje zla također je ljude činilo *nečistima*, a time i nepodobnima za susret s Bogom.

No narod to nije uvijek shvaćao, što je Izraelu često uzrokovalo mnoge probleme.¹⁶

Postojala je opasnost da se bogoštovlje veže samo uz obred, a da se zanemari znak.

Stoga su proroci upozoravali da se obredno bogoštovlje i svakodnevni život ne mogu odijeliti. Tako Knjiga Sirahova kreposno ponašanje i poštivanje Zakona poistovjećuje sa žrtvom (usp. Sir 35,1). Proroci ne osuđuju žrtve kao takve, već njihove patvorine, a osobito kanaanske običaje. Mnogostrukost obreda nije sama po sebi Bogu na čast (usp. Jr 7,22; Am 5,25).

Bog ne izvlači korist iz žrtava, ne smatra se čovjekovim dužnikom, već se čovjek smatra Božjim šticenikom. U obredima čovjek treba iskazati svoje unutarnje osjećaje. Bez raspoloženja srca, žrtva se svodi na ispraznu i licemjernu gestu koja je mrska Bogu, jer Bogu su mili darovi koji se prinose čista srca.¹⁷

1.5. *Žrtveni jarac*

O blagdanu pomirenja (*Jom kippur*) vršio se obred ispovijedanja grijeha židovskog naroda nad jarcem koji je imao ulogu *pomiritelja*.

To vjerovanje, da jarac na sebe preuzima ljudske grijeh, prastarog je semitskog podrijetla. Tako se u babilonskim hramovima o Novoj godini jarcu odsijecala glava, njegovom bi se krvlju poskropio hram, a truplom oribali zidovi kako bi jarac na sebe preuzeo grijeh koje su ljudi ondje za sobom ostavili.¹⁸

Kod Židova, obred je vodio veliki svećenik koji bi na glavu jarca polagao obje ruke i nad njim ispovjedio sve grijeh naroda. Vjerovalo se da su ovim grijesi prešli na jarca, kojeg bi nakon obavljenog rituala potjerali u pustinju da ondje pogine (usp. Lev 16,18–23). Zato se u hebrejskom jeziku *žrtveni jarac* naziva *Azazel*, što dolazi od hebr. glagola *azal*, a znači *odlaziti, otići*.

Na taj bi način tog dana čitav židovski narod bio uvjeren da je čist od grijeha.

Cilj ovoga i ostalih obreda koji su se vršili u doba blagdana pomirenja, bio je da svi Židovi kao cjelina budu oslobođeni od grijeha počinjenih tijekom godine, da im grijesi budu oprosteni i tako Židovi zadrže svoju osobinu odabranog i svetog naroda.¹⁹

2. ŽRTVE U STAROM ZAVJETU

2.1. *Knjiga Postanka*

2.1.1. Kajinova i Abelova žrtva

Prva žrtva koju opisuje Sveto pismo jest žrtva dvojice braće, Kajina i Abela, Adamovih sinova. U pozadini ove biblijske priče je sukob dvojice braće i bratoubojstvo.

Opis žrtvovanja poslužio je kao podloga na temelju koje pisac opisuje kulturni, vjerski i civilizacijski sukob.

Kajin je zemljoradnik, a Abel stočar. Ovakva podjela nije postojala na početku povijesti čovječanstva, ona je kasnijeg podrijetla i pripada u savršeniji stupanj kulture. Obojica braće štiju pravoga Boga i njemu prinose žrtve. Ovdje je žrtveni prinos

¹⁶ Usp. *isto*, str. 295.

¹⁷ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969, str. 1574–1579.

¹⁸ Usp. O. MANDIĆ, *Leksikon judaizma i kršćanstva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969, str. 220.

¹⁹ Usp. *isto*, str. 221.

shvaćen kao sastavni dio ljudske egzistencije, a ne kao događaj u izdvojenom području kulta.²⁰ Podjela na različita zanimanja odražava se i u dijeljenju oltara. Braća imaju odvojene žrtvenike. Pismo ne kaže jasno, ali se pretpostavlja da su braća već oženjena i da prinose žrtve u ime svojih obitelji, jer žrtvu je u patrijarhalno doba mogao prinositi samo otac obitelji (usp. Post 28,20–22; 35,1–7). Žrtveni darovi koje Kajin i Abel prinose odražavaju njihova zanimanja: stočar prinosi prvinu svoga stada, sve po izbor pretilinu, a ratar od prvine svoje žetve. Braća svojim radom stvaraju, ali plodnost rada dar je blagoslova koji dolazi od Boga i čovjek žrtvenim prinosom osigurava trajanje tog blagoslova. Tako plodnost rada nije moguća bez žrtvenog dara.²¹

Sukob nastaje u trenutku kad Kajin opazi da Bog prihvaća Abelovu žrtvu, a njegovu ne.

Pitanje zašto Bog prihvaća Abelovu žrtvu, a Kajinovu odbacuje, ostaje bez odgovora, odnosno u samom se pripovijedanju ne navode razlozi Božjeg neprihvatanja.

No već napomena o vrsti žrtvenog prinosa ujedno otkriva razloge Kajinove reakcije.

Žrtveni prinos bio je blisko povezan s plodovima rada i uzdržavanjem egzistencije, a neprihvatanje žrtvenoga prinosa predstavljalo je neku vrst egzistencijalne zapostavljenosti odnosno ugroženosti. Božje prihvaćanje ili neprihvatanje prinosa imalo je izravne posljedice na plodove Kajinova rada tako da je Kajin iskusio izostajanje Božjeg blagoslova kao zapostavljenost.

Kad se Bog osvrnuo na prinos jednog brata, ali ne i na drugoga, to znači da je jedan iskusio potporu u svome radu, dok je drugomu ta potpora bila uskraćena.²²

Nerazjašnjen razlog Božjeg prihvaćanja odnosno neprihvatanja žrtvenih prinosa ima vrlo jasno i snažno značenje.

Nerazjašnjena nejednakost među braćom time je svedena na Boga, pa tako i postojeća nejednakost među ljudima ostaje nešto neobjašnjivo i spada na stvorenost čovjeka. Ona je dio čovjekove egzistencije i čovjek mora naučiti s njom živjeti.

2.1.2. Vrednovanje Kajinove žrtve

Različita su tumačenja Božjeg prihvaćanja, odnosno neprihvatanja Kajinove žrtve.

Jedno tumačenje polazi od činjenice da Pismo naglašava kako je Abel prinio prvinu od svoje stoke, sve po izbor pretilinu, dok Kajin prinosi žrtvu od zemaljskih plodova, ali se ne spominje da je prinio po izbor pretilinu.

Biblijski pisac želi naglasiti dobru ili zlu nakanu pri žrtvovanju Bogu, pokazati unutarnje raspoloženje. U tome se krije duh prinosa jednog i drugog brata. Abel žrtvuje čista srca, dobre volje i s pravom nakanom, a Kajin se ljuti jer mu žrtva nije bila mila Bogu. Ljuti se što mu zemlja uslijed suše nije rodila, ljuti se zbog toga na samoga Boga.

Abel nije toliko ovisio o suši, jer je svoja stada mogao pomicati iz kraja u kraj, pa je uvijek mogao zadovoljno žrtvovati Bogu.²³ Gospodin je primio Abelovu žrtvu, a Kajinovu nije, jer on ne gleda na dim žrtve, već na religiozni osjećaj koji mora izvirati iz vjere i ljubavi.

Vjerom Abel prinese Bogu bolju žrtvu nego Kajin (usp. Heb 11,4).

Kajin nema one vjere koja opravdava čovjeka i čini ga milim Bogu. Kajin nema

²⁰ Usp. A. POPOVIĆ, *Biblijske teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, str. 49.

²¹ Usp. T. SÖDING, *Više od Knjige*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001, str. 122–123.

²² Usp. A. POPOVIĆ, *Biblijske teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, str. 50–51.

²³ Usp. A. REBIĆ, *Biblijska prapovijest*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972, str. 197–198.

ni ljubavi, on u srcu mrzi brata. Nema ljubavi prema Bogu bez ljubavi prema bližnjemu. Jedna drugu otkriva i upotpunjuje. Žrtva i oltar su mjesto izmirenja s Bogom, ali i ljudi međusobno. Žrtva i kult otkrivaju čovjekovo dostojanstvo, istinitost i pravednost.

Kajinova žrtva zapravo razotkriva njegovu nutritinu, njegovo duševno stanje i izopačeno srce, a na takvu žrtvu se Bog i ne osvrće.²⁴

Drugo tumačenje polazi od Božje slobode. Bog je slobodan podijeliti i prihvatiti darove po svojoj volji i to treba prihvatiti bez traženja razloga i objašnjenja. Kajin to nije mogao prihvatiti.

Riječ je o Božjem nedokučivom prihvaćanju žrtvenog prinosa, a ne o manjkavosti Kajinova prinosa, niti o manjkavosti njegovog unutarnjeg raspoloženja. Istina je da postoji razlika između Abelova žrtvenog prinosa prvine i pretiline i Kajinova prinosa, za koji nije rečeno da je prinos od prvih uroda niti da je od najboljeg dijela. Ali to ne znači da je Bog odbacio Kajinov prinos zbog njegove grešnosti. Kajinova pogreška nije u žrtvenom prinosu, nego u njegovoj nesposobnosti da prihvati Božju nedokučivu volju. Kajin je doživio da Bog s njim ne postupa korektno, ali on nije sagriješio dok je prinosio žrtvu.

Sagriješio je onog trenutka kad je odlučio ubiti brata, a to je bilo poslije, a ne prije žrtvenog prinosa.²⁵

U širem kontekstu, razlog Božjeg neprihvaćanja Kajinove žrtve nije Kajinova grešnost, nego zemlja koja je prokleta (usp. Post 3,17–19). Životinje, naprotiv, nisu proklete, izuzev zmijske (usp. Post 3,14–15). Bogu je prema tomu bio draži prinos od grla stoke, nego od uroda zemlje koja je prokleta.²⁶

2.1.3. Noina žrtva

Prema biblijskoj tradiciji kao i prema mnogim sumersko-akadskim dokumen-

tima, potop dijeli prapovijest čovječanstva na dvije epohe.

S Noom započinje povijest novog čovječanstva i on postaje glava toga novog čovječanstva, novi, drugi Adam.

Bog nakon potopa stvara sve novo.²⁷

Čim je Noa izašao iz korablje, najprije je sagradio žrtvenik, uzeo od čistih životinja i ptica i prinio Bogu žrtvu paljenicu (usp. Post 8,20). No ova žrtva u sebi ima svojstvo hvale i zahvale, molbe i pomirenja i Noa je prinosi ne samo uime svoje obitelji, nego i uime svojih i onih koji će živjeti na zemlji nakon njega. On je predstavnik novog naroda.

Bogu se ta žrtva svidjela. Očito je dirnut i u njemu se budi osjećaj smilovanja i kajanja, te odlučuje da više neće vodom uništiti zemlju zbog čovjeka, jer on poznaje čovjeka, njegove misli i djela. Čovjek je u sebi opak i lako se okrene od svoga Stvoritelja. Ali Noina pravednost bit će nagrađena blagoslovom i savezom. Tako je Noa postao simbolom novoga čovjeka koji je samo jednim žrtvenim prinosom pomirio s Bogom sve ljude.

2.1.4. Melkisedekova žrtva

Lik šalemskog kralja i svećenika Melkisedeka pojavljuje se iznenada u Knjizi Postanka i isto tako iznenada nestaje. On je čovjek bez rodoslovlja i potomstva čiji se početak ne zna i čiji završetak ostaje nepoznat. Melkisedek je kanaansko ime, on je kralj Salema–Jeruzalema i štovatelj je El Eliona, Boga Svevišnjega u kanaanskom

²⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Prapovijest spasenja*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1977, str. 193–195.

²⁵ Usp. A. POPOVIĆ, *Biblijske teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, str. 59–60.

²⁶ Usp. *isto*, str. 52.

²⁷ Usp. *isto*, str. 52.

panteonu koji je istovjetan s Abrahamovim Bogom.²⁸

Nakon Abrahamove pobjede nad Kedor–Laomerom, Melkisedek izlazi u susret Abrahamu i obnašajući svoju svećeničku službu blagoslivlja Abrahama kao onaj koji ima pravo blagoslivljati, te prinosi Bogu kruh i vino kao zahvalnu žrtvu za Abrahamovu pobjedu.

Melkisedekova žrtva je važna utoliko što mu Abraham daje *desetinu* od svega i što je mogao blagosloviti Abrahama iako stoji izvan uobičajenoga svećeničkog staleža.²⁹

Tako je već praotac Abraham potvrdio njegovu nadređenost i pokazao da pred Bogom nije važno tradicionalno svećenstvo, inače se on prema Melkisedeku ne bi tako ponašao. Melkisedekovo je svećenstvo važnije jer je starije od levitskoga, on je svećenik za svagda i nadilazi ga samo posljednji veliki svećenik.

Tajanstveni lik kralja i svećenika u Knjizi Postanka postao je tako pralik onoga koji je prinio Bogu žrtvu jednom zasnagda. Pralik Isusa Krista.

2.1.5. Žrtvovanje Izaka

Jedan od najčudnijih i najstrašnijih izvještaja u Svetom pismu je izvještaj o Abrahamu i žrtvovanju Izaka.

Abraham je u životu prošao razne kušnje – kušnje rastanka, samoće, očinstva.

Bog je Abrahamu obećao zemlju, ali on u njoj mora živjeti kao stranac. Obećao mu je očinstvo, ali mora dugo živjeti bez očinske radosti. A kad čudesno dobije očinstvo, mora se i toga odreći, te jedine sigurnosti u Božje obećanje. Rastanak s Jišmaelom bio je teška rana za njegovo očinsko srce, ali ga čeka posljednja i najteža kušnja.³⁰

Sveto pismo naglašava: *Bog stavi Abrahama na kušnju* (usp. Post 22,1–19).

U noćnoj viziji Bog zove Abrahama. On se spremno odaziva. I sada dolazi ono

najbolnije i najstrašnije. Bog želi da Abraham prinese sina jedinca kao žrtvu paljenicu. Zapovijed je okrutna, jeziva i besmislena. Bog traži da se Abraham odrekne svake sigurnosti, nade i svoje vjere u Božja obećanja. Čini se kao da Bog odstupa od svojih obećanja. Kako se Abraham u tom trenutku osjećao, što je pomislio? Zar je Bog poput kanaanskih božanstava koja traže žrtvovanje djece, zar to nije Bog ljubavi?

Kad mu je Bog objavio da će kazniti Sodomu, Abraham se spremno zauzima za nju. Moli Boga da ne kazni jednako nevinoga i krivoga. Ali sada šuti. Podlaže se Božjoj volji, božanskoj logici koja je čovjeku neshvatljiva i često okrutna, no uvjeren je da je bolja jer dolazi od samog Stvoritelja.

Ujutro kreće na put. Sa sobom vodi dvojicu svojih slugu i svoga sina Izaka i drva koja je pripremio za žrtvu paljenicu. Abraham se spremio kao da ide na svečanost, sa sobom vodi dvojicu slugu, kao dostojanstvenici kad putuju na svečanost.³¹

Treći dan stižu na naznačeno mjesto. Sluge ostaju, a Abraham i Izak kreću dalje. Ovdje je Abrahamova vjera na vrhuncu. On kaže slugama da će se vratiti, iako je svjestan da Božje obećanje počiva na Izaku. Drva potrebna za žrtvu paljenicu Izak nosi na svojim leđima, a Abraham nosi kamen i nož.

Sve je tu: drva, nož, kamen, ali najvažnije nedostaje. Zato Izak u svojoj prostodušnosti pita oca gdje je janje za žrtvu

²⁸ Usp. A. KRESINA, »Uvodi i napomene uz knjige Staroga zavjeta«, u: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008, str. 1392.

²⁹ Usp. K. J. KUSCHEL, *Spor oko Abrahama*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2000, str. 141–143.

³⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1978, str. 101.

³¹ Usp. R. GRAVES – R. PATAL, *Hebrejski mitovi*, Naprijed, Zagreb, 1969, str. 177–179.

paljenicu. Abraham se ne koleba u svojoj vjeri, već se pouzdaje da će Bog providjeti janje za žrtvu. Na predviđenom mjestu Abraham podiže žrtvenik, slaže drva i veže Izaka. Pruža ruku da uzme nož i zakolje sina, ali taj čin izaziva teofaniju. Božji glas zaustavlja Abrahamovu ruku. Zato kasnija židovska predaja Abrahamovu žrtvu naziva *Akeda Izakova* tj. Izakovo vezivanje.³²

Izakovo vezivanje smatra se prema judejskim izvorima pravom i istinskom žrtvom.

Prema *Targumu*, Izak upozorava oca: *Čvrsto me veži da svojim pokretima ne bi učinio žrtvu nezakonitom*. Žrtva mora biti savršena i čitava (Lev 22,21).

I *Talmud* naglašava da vezujući Izaka, Abraham opslužuje propise zakona.

Abraham je uzeo ovna i prinio ga za žrtvu paljenicu umjesto svog sina. U Levitskom zakoniku govori se o trima životinjama koje se prinose za žrtvu: tele, janje, kozle (usp. Lev 22, 27).

Izak međutim nije više bio malo dijete, nego dječak koji je mogao nositi teško breme drva za žrtvu paljenicu, pa ga je Abraham iskupio ovnom, a ne janjetom. Ali u *Izakovu vezivanju* se govori o jaganjcu, pripremljenom i žrtvovanom umjesto sina. Akeda – Izakovo vezivanje uvijek se povezuje s pashalnom žrtvom jaganjaca. Pasha kao spomendan izbavljenja izraelskih prvorodenaca u Egiptu, već je ostvarena u Izaku.³³

Zato Akeda – Izakovo vezivanje ima značajnu ulogu u duhovnosti Židova. Ona je simbol za žrtvu, osobito vazmenu žrtvu.

Izak, sin jedinac, čudesno je izbavljen na Svetom brdu i kao nanovo rođen dan Abrahamu.

Tako Abraham dobiva Izaka po novoj dimenziji; on nije samo čudesan dar, nego i plod junačke vjere. Abraham je stavljen

na kušnju i pobjeđuje Božjim zahvatom. Bog ne traži ljudske žrtve nego vjeru.

Izak, spašen, spašava Izrael. Od roga ovna koji je žrtvovan napravljen je *šofar* – rog koji će zatrubiti na kraju vremena i najaviti konačno spasenje. Kao što je Izaka spasio ovna, tako će i znak ovnujskog roga spasiti Izraela.³⁴

2.1.6. Izak – pralik sluge Jahvina

Izak je najvjerniji i najsnažniji pralik vazmenog otajstva, smrti i uskrsnuća Isusa Krista. Njegov lik, kao pralik sluge Jahvina koji prihvaća žrtvu najbolje naviješta Kristovu smrt. Na susjednom brežuljku, u blizini brda Morije, bit će prikazana savršena žrtva, koje je Izak tek slika.

Izak nosi drva za žrtvu, a Isus se noseći križ uspinje na brdo da bude svezan i prikovan. No tada glas anđela nije zaustavio žrtvovanje, niti ga je zamijenio ovna.

Isus umire kao nevina žrtva, Jaganjac Božji, kao žrtva ljubavi prema Ocu i ljudima. Tako se više ne govori o Abrahamovoj žrtvi, nego o Izakovoj žrtvi.

Abraham osvjetljuje lik nebeskog Oca koji ljubi i žrtvuje svoga sina.

Izak je lik Isusa Krista, koji u ljubavi prihvaća žrtvu, te se dragovoljno žrtvuje, jer je pri žrtvovanju važan osjećaj onoga koji žrtvuje.

Izak koji nije zaklan (kaže Origen) Krist je u neraspadljivosti Riječi; ovna koji je zaklan slika je Riječi koja je tijelom postala u kojem se žrtvuje.³⁵

³² Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978, str. 124.

³³ Usp. *isto*, str. 125.

³⁴ Usp. R. GRAVES – R. PATAI, *Hebrejski mitovi*, Naprijed, Zagreb, 1969, str. 182.

³⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978, str. 127.

2.2. Knjiga Izlaska

2.2.1. Pashalna žrtva

Pasha je najstariji i najveći židovski blagdan, a slavi se kao spomendan oslobođenja Židova iz Egipta. Ovaj blagdan bio je zapravo svetkovina kanaanskih seljaka, koju su Židovi preuzeli po dolasku u Obećanu zemlju i dali joj nov religijski značaj. Slavi se u proljeće za prvoga punog mjeseca prolijetnog ekvinocija.³⁶

To je prvi od tri hodočasnička blagdana i nije vezan za dane u tjednu, pa je mogao biti bilo koji dan u tjednu. Svečanost traje sedam, a u iseljeništvu osam dana. Započinje navečer 14. dana mjeseca *Nisana* i traje do 21. dana istoga mjeseca. Prvi podaci o proslavi ovog blagdana zapisani su u Knjizi Izlaska. Izlazak iz Egipta je najveći događaj u židovskoj povijesti.

Židovski je narod četiri stotine godina proveo u egipatskom ropstvu. U svojoj muči i nevolji zazivali su Boga koji im šalje Mojsija da ih izvede iz Egipta. Ali egipatski faraon nije htio pustiti Židove. Sve opomene koje mu Bog šalje bile su bezuspješne. Bog je preko Mojsija naredio Židovima da 14. dana mjeseca *Nisana* trebaju žrtvovati i blagovati pečeno janje kojem pri tome nisu smjeli polomiti niti jednu kost te da njegovom krvlju moraju namazati vanjska vrata i dovratnike kuća. Anđeo smrti te će noći zaobići one kuće koje su obilježene krvlju janjeta, a pobiti sve egipatske prvo-rođence.³⁷

U ponoć, pod punim mjesecom, u žurbi nisu imali vremena ispeći kruh, već su ga na brzinu umiješali s vodom. Ispekli su tanku, beskvasnu pogaču i večerali uz janjetinu i gorke trave te krenuli na put.

U spomen na taj događaj, slavljenje Pashu u početku se odvijalo u krugu obitelji. Janje se žrtvovalo u kući, daleko od sjaja bogoslužja u svetištima. Obred se s vremenom promijenio i prilagodio novim okol-

nostima. U svetkovini su se koristile ovce i goveda, koji se nisu pekli, nego kuhali. Onima koji su bili nečisti omogućeno je slavljenje Pashu mjesec dana kasnije od prvoga datuma (usp. Br 9,1–14; 2 Ljet 3,23–279). Jošijinom reformom Pasha je postala hodočasnički blagdan i spojena je s blagdanom Beskvasnih kruhova.³⁸

Taj veliki blagdan sa svim svojim bogatstvom bit će najbolji okvir u koji će Krist smjestiti svoj prijelaz iz smrti u život i donijeti novo oslobođenje cijelom čovječanstvu (usp. 1 Kor 5,7). Jer kao što su prvorodenci Izraelaca bili oslobođeni krvlju staroga, tako su svi ljudi oslobođeni krvlju Novoga Janjeta.³⁹

2.2.2. Žrtvenici

Žrtvenik je kao i Hram za Izraelce imao duboko teološko značenje. Kao što je Hram bio Božja kuća, tako je i žrtvenik bio Božje ognjište. U počecima žrtvenik je bio prirodna stijena ili veliki kamen. Žrtvenik je smatran simbolom božanske prisutnosti pa se njime obilježavalo svako mjesto gdje se Bog ukazivao. Umjetno građeni žrtvenik morao je biti od neklesanog kamena jer je svaka intervencija čovjeka u sakralne stvari smatrana desakralizacijom.⁴⁰

U pustinjskom Šatoru postojala su dva žrtvenika: jedan za paljenice koji je stajao

³⁶ Usp. J. BURIĆ, *Život i običaji Svete zemlje u Isusovo vrijeme*, Crkva u svijetu, Split, 1988, str. 81.

³⁷ Usp. J. KOŠ, *Alef bet židovstva*, vlastita naklada, Zagreb, 1999, str. 167–174.

³⁸ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Zagreb, 2009, str. 299.

³⁹ Usp. A. KRESINA, »Uvodi i napomene uz knjige Staroga zavjeta«, u: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008, str. 1395.

⁴⁰ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J. MCKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 97.

pred ulazom u Šator, a drugi za paljenje tamjana koji je bio unutra, neposredno pred *Svetinjom nad svetinjama*.

Žrtvenik za paljenice bio je od bagremova drveta, dug pet lakata, isto toliko širok, tri lakta visok i okovan mjeđu. Izgledao je poput kutije, a na vrhu je imao rešetkasti otvor, također od mjedi. Sa sve četiri strane postavljene su karike kroz koje su se provlačile motke da bi se žrtvenik mogao prenositi (usp. Izl 27,1–8).

Žrtvenik za paljenje tamjana bio je načinjen od bagremova drveta, dug i širok jedan lakat, a visok dva lakta. Na svakom kutu po jedan rog, a ispod njega karika za lakše prenošenje. Žrtvenik i motke za nošenje bili su obloženi zlatom (usp. Izl 30,1–5).

Četiri roga žrtvenika smatrana su posebno svetima. Kad je žrtvenik bio posvećen, ti su rogovi premazivani krvlju žrtava, što je bio dio obreda zadovoljštine. Čovjek koji je tražio spas od progona, mogao se spasiti ako dodirne robove žrtvenika (usp. 1 Kr 2,28).

I u Salomonovu hramu postojala su dva žrtvenika koja su bila smještena isto onako kako su bila smještena i u Šatoru. Žrtvenik za paljenice imao je središnju važnost, ali ga je kasnije kralj Ahaz zamijenio drugim po uzoru na žrtvenik kakav je vidio u Damasku (usp. 2 Kr 16,10–14).

Hram iz doba nakon sužanjstva također je imao dva žrtvenika, a nakon pobjede Makabejaca podignut je novi žrtvenik za paljenice po uzoru na prijašnji, dok je novi žrtvenik za paljenje tamjana postavljen umjesto onoga koji je bio ukraden (usp. 1 Mak 4,44–49).

2.2.3. Svećenstvo

Svećenička služba se obično povezuje s prinošenjem žrtava, ali strogo i isključivo povezivanje svećenstva i žrtve nastalo je tek kasnije. U doba patrijarha Židovi nisu

imali svećenika. Sami su patrijarsi kao poglavari obitelji prinostili žrtvu u različitim svetištima. Tek nakon što je Izrael postao jedan narod i jedna država, određena je posebna skupina koja će se brinuti za svetište i obavljati liturgijske funkcije.

Riječ svećenik, hebr. *kohen*, ima nesigurno podrijetlo. Neki smatraju da dolazi od akadskog korijena riječi *k'n* što znači *prignuti se, iskazati poštovanje*. Drugi tvrde da se korijen ove riječi nalazi u riječi *kwn* što znači *stajati uspravno*. Prema tome, svećenik bi bio onaj koji stoji pred Bogom i izvršava njegove naloge.

Za boravak u pustinji život levita bio je blisko vezan uz Šator. Nakon ulaska u Obećanu zemlju, Kovčeg su uvijek čuvali pripadnici svećeničkog sloja. Kada je Kovčeg smješten u Hram, i svećenstvo je dobilo na ugledu.⁴¹

U ranim danima naglašavala se proročka uloga svećenstva. Ljudi su dolazili prvenstveno da traže savjet, tj. da uvide Božju volju u specifičnim slučajevima (usp. Pnz 33,8–10).

Druga važna služba svećenika sastojala se u podučavanju. Zakon (*Torah*) je bio posebno područje djelovanja svećenika. On je bio učitelj religije koji je ljude podučavao u istinama objave, vodio ih u njihovu moralnom ponašanju i upravljao njima u njihovom osobnom odnosu prema Bogu.

U doba sužanjstva ovu službu preuzeli su leviti, a u doba nastanka sinagoga – i laici. Tako je podučavanje prestalo biti isključiva povlastica svećenika.

No s prinošenjem žrtava bilo je sasvim drugačije, taj čin bio je svojstven svećeničkoj službi. Čin prinošenja žrtve sastojao se u škropljenju ili izlivanju krvi žrtve na žrtvenik ili u postavljanju mesa žrtve na žrtvenik. Sâm čin prinošenja ili ubija-

⁴¹ Usp. *isto*, str. 59–60.

nja žrtve redovito je obavljao netko drugi (usp. Izl 24,3–8). Obično je to bio onaj koji je pribavljao žrtvu, a ako je bio obredno nečist, to je umjesto njega mogao učiniti zamjenik.⁴²

Zbog naravi svoje funkcije, svećenik je bio izdvojen od ostalih i potpuno posvećen službi Bogu. Njegov dom bio je svetište, imao je pravo obavljati čine koji su bili zabranjeni drugima, ali i obvezu održavati veću ritualnu čistoću nego laik. No služba svećenika prošla je kroz dug razvoj. Nakon povratka iz sužanjsva svećenici su preuzeli i političko vodstvo naroda, a njihove obitelji s vremenom su počele sačinjavati poseban društveni sloj *velikih svećenika* koji su imali značajnu ulogu u novozavjetno doba.⁴³

2.3. Levitski zakonik

Levitski zakonik u prvom je redu knjiga kulta. Ime je dobila po svećenicima koji su pripadali Levijevu plemenu (8–10). Izvještaji koje donosi ova knjiga značajni su za razumijevanje židovstva. Knjiga se dijeli na odsjeke:

1. Žrtveni obrednik (1–7). U njemu su nabrojani žrtveni prinosi Izraelaca kao nomada.
2. Posveta, prava i dužnosti svećenika (8–10). Ističe svećenstvo i levitstvo kao zakonito predstavništvo kulta.
3. Obredna čistoća i nečistoća (11–16).
4. Zakon svetosti (17–27).⁴⁴

2.3.1. Vrste žrtava

U židovstvu su postojale dvije vrste žrtava: krvne (hebr. *zebah*) i nekrvne (hebr. *minha*). Krvne su se žrtve sastojale od životinja. Njih su klali i njihovom krvlju škropili žrtvenik i narod. Prinosile su se ovce, goveda i koze, a siromašni su mogli prinijeti grlicu ili golubića (usp. Lev 22,19; 1,14). Krvne žrtve su se dijelile na: žrtve

paljenice, žrtve pričesnice, žrtve okajnice i žrtve naknadnice.

Životinje za žrtvu morale su biti bez tjelesne mane, nisu smjele biti bolesne, uškopljene, šepave, krastave, slijepo, polomljenih ili nejednakih udova (usp. Lev 22,20–25). Morale su imati neku određenu dob (usp. Post 15,9).

Obred žrtvovanja sastojao se od pet čina.

Onaj koji je htio prinijeti žrtvu, najprije bi doveo opranu, čistu životinju u unutrašnje predvorje hrama, pred oltar za žrtve paljenice. Potom je slijedio obred polaganja ruku.

Ako je žrtva prinošena u ime pojedinca, onda je sam prinositelj polagao ruke na žrtvu, a ako je bila u ime cijelog naroda, onda je ruke na žrtvu polagao svećenik (usp. Lev 4,15). Tim je činom prinositelj predavao žrtvu iz svojih ruku Bogu. Prinositelj bi potom zaklao žrtvu (hebr. *šehita*). Nakon toga slijedio je najvažniji dio obreda koji je smio i mogao obaviti samo svećenik. On bi sakupio krv životinje u bakreni vrč u znak da Bog prima žrtvu sa svoje strane. Krvlju je škropio rogove žrtvenika, kadioni žrtvenik, pomirilište i zastor.

Svećenik je komade žrtve polagao u ruke prinositelja, polagao svoje ruke i tako sve podizao k nebu (hebr. *teruma*). Zatim se okretao zajedno s prinositeljem na četiri strane svijeta (hebr. *tenuma*), želeći tako priznati da je Bog gospodar svijeta. Prikazujući žrtvu pravio je križ, označavajući tako

⁴² Usp. *The interpreter's Dictionary of the Bible*, Nashville, Abingdon, 1976, str. 765.

⁴³ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J. McKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 72–73.

⁴⁴ Usp. A. KRESINA, »Uvodi i napomene uz knjige Staroga zavjeta«, u: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008, str. 1397.

opet četiri strane svijeta. Potom bi žrtvu nasolili i spalili. Žrtva koja se nije spalila, dijelila se između prinositelja i svećenika.⁴⁵

2.3.2. Žrtve paljenice

Paljenica je bila najstarija i najsvečanija žrtva koja je postojala u Izraelu. Prinosili su je još u doba otaca (usp. Post 22,9–10), doba sudaca (usp. Suci 6,26) i u doba monarhije (usp. 1 Sam 6,14; 13,9; 2 Sam 6,17). Žrtva se cijela spaljivala i tako prinosila Bogu. To označava i sâm hebr. naziv *ola*, što doslovcе znači *žrtva koja se uzdiže Bogu*.

Septuaginta je taj hebr. izraz prevela grč. riječju *holokaust*. Ova se žrtva nazivala još i *kalil*, što znači *potpun*, *cio* ili *sav*, a misli se na potpunu žrtvu (usp. 1 Sam 7,9; Pnz 33,10).⁴⁶

Prema propisima, žrtva za paljenicu trebala je biti muška životinja ili ptica bez mane. Siromašni su od ptica mogli žrtvovati grlicu ili goluba. Žrtva se prinosila tako što je prinositelj polagao ruke na glavu odabrane životinje označujući da se žrtva ima prikazati u njegovo ime i u njegovu korist. Ta gesta nije značila da je prinesena životinja zamjenjivala prinositelja ili da su se grijesi prinositelja prenosili na žrtvu. Žrtvi je potom prinositelj rezao vrat, a svećenik je škropio njezinu krv oko oltara. Krv se smatrala središtem života i na poseban je način pripadala Bogu.

Pošto je životinja bila oguljena i isječena na komade, komadi su se oprali i smještali na oltar da bi se spalili na vatri. Ako je prinos bio ptica, prinositelj je taj prinos predavao svećeniku koji je obavljao obred izravno na oltaru (usp. Lev 1,3–14).

Paljenice su bile javne i privatne. Javne su bile one koje su bile naređene Zakonom i prinosile su se u ime cijeloga naroda. To su bile: jutarnja i večernja žrtva jaganjaca, žrtve u subotu, žrtve po svetkovinama. Privatne su bile one koje su prinosili poje-

dinci: na temelju propisanog zakona, po zavjetu ili dragovoljno. Privatne su žrtve bile: žrtve nazireja, žrtve gubavaca i žrtve žena poslije poroda (usp. Lev 6–8; 12–15).

S obzirom na činjenicu da su žrtve paljenice imale dugu i neprekinutu povijest, povijesne knjige ne opisuju obrede tih žrtava, ali su ustaljene crte paljenice stalne, jer se meso žrtve potpuno spaljivalo. Razlika između obreda u starija doba i u kasnijem razvoju bila je u tome što je žrtva u starija doba bila na žrtveniku zaklana i spaljena.⁴⁷

2.3.3. Žrtve pričesnice

Žrtve pričesnice su vrlo star oblik žrtvovanja i uz njih je neizostavno vezana sveta gozba naroda, prinositelja i svećenstva kojom se označavalo zajedništvo svih s Bogom.

Na hebr. jeziku te su se žrtve zvale *zibhe šelamim* ili jednostavno *šelamim*. Septuaginta je taj hebr. naziv *šelamim* shvatila kao plural od *šalom*, što znači mir, pa ih prevela grč. *eirenike thysia*. No riječ *šalamim* (mn.) dolazi od glagola *šalam*, što znači *biti potpun*. Stoga su te žrtve bile *potpune, savršene*. Pod utjecajem Septuaginte nazivale su se još i *mirotvorne žrtve* ili *prinos dobrodošlice*. No po sadržaju mogu se nazvati pričesnicama, jer se pomoću te žrtve uspostavljalo prijateljstvo i zajedništvo s Bogom.⁴⁸

Postojale su tri vrste žrtve pričesnice: žrtva zahvalnica (hebr. *toda*, grč. *euharistia*), dragovoljna žrtva (hebr. *nedaba*) i zavjetna žrtva (hebr. *neder*).

Osobitost ove žrtve jest da je bila dijeljena na tri dijela: jedan dio Bogu, jedan svećeniku i jedan prinositelju.

⁴⁵ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 214.

⁴⁶ Usp. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Nashville, Abingdon, 1976, str. 769.

⁴⁷ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 215.

⁴⁸ Usp. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Nashville, Abingdon, 1976, str. 769.

Za žrtvu su dopušteni mužjaci i ženke, a životinja je mogla biti i s malom manom ako se prinosila dragovoljno (usp. Lev 22, 23). Postavljanje ruku, klanje i izlivanje krvi bilo je kao i kod paljenice. Jahvin dio se spaljivao na oltaru, a sastojao se od butova, bubrega, jetre i repa. Bili su to masni dijelovi, jer se loj, poput krvi, smatrao središtem života (usp. Lev 3, 16–17). Svećeniku su pripadala dva dijela: prsa i desna noga.

Preostali dio pripadao je prinositelju koji je taj dio morao pojesti na dan kad je žrtva prinesena. Zato je na gozbu pozivao i druge ljude, osobito levite, sirote i udovice. Gozba je bila uzrok radosti pred Gospodinom (usp. Pnz 12,7). Što se nije pojelo, spaljivalo se kao paljenica.

Zahvalnica se morala pojesti isti dan, dok su se druge žrtve mogle blagovati i drugi dan. Trećeg dana bilo je najstrože zabranjeno blagovati žrtvovano meso. Ova žrtva obuhvaćala je još i prinos beskvasnih kruhova i kolača. Jedan se kolač prinosio Bogu i sačinjavao je dio koji pripada svećeniku.⁴⁹

Nema puno podataka o tome kako se obavljao obred za žrtvu pričesnicu u staro doba. Neki tekstovi pokazuju različitost obreda sve dok se on nije ustalio nakon sužanjstva. Tekst 1 Sam 9,24 donosi da su laici, sudionici te žrtve, jeli masni dio oko ovčjeg repa, dok Lev 3,9 i 7,3 to pridržava Bogu. U svetišću u Šilu svećenik je nasumce birao meso iz kotla tako što je zabadao viljušku u kotao dok se meso kuhalo, te je imao pravo uzeti dio koji je nataknuo (usp. 1 Sam 2,13–14).

U Pnz 18,13 svećenik je imao pravo na plećke, vilice i želudac, dok Lev 7,34 popravlja njegov položaj i određuje da mu treba pripasti veći dio.

2.3.4. Žrtve okajnice

Među svim vrstama žrtava, žrtve okajnice dobile su najveću važnost u ritualnom

zakoniku poslijesužanjskog hrama. Gri-jehom je čovjek raskinuo prijateljski odnos između sebe i božanstva. Da bi taj odnos ponovno uspostavio, morao je prinijeti žrtvu. To je bila žrtva za grijeh, žrtva okajnica. Postojale su dvije vrste takve žrtve: okajnica za grijeh (hebr. *hatta't*) i naknadnica (hebr. *asam*).⁵⁰

Okajnica za grijeh. Hebrejski izraz *hatta't* za ovu vrstu žrtve označava grijeh i okajnicu za grijeh. Kakvu žrtvu treba prinijeti, ovisilo je o dostojanstvu onoga koji je prinosi. Tako je veliki svećenik morao prinijeti junca za sebe, ali i ako se radilo o kolektivnom grijehu cijeloga naroda. Za grijeh glavara moglo se zadovoljiti jedino žrtvovanjem jarca, dok je pojedinac mogao prikazati kozu ili ovcu (usp. Lev 4,22–24; 4,27–32).

Ako je siromah htio prinijeti žrtvu okajnicu, a nije mogao pribaviti sredstva za kupnju krupne stoke, bilo je dovoljno da prinese dvije grlice ili dva golubića. Jedna se ptica prikazivala kao prinos za grijeh, a druga kao paljenica. Ako nije mogao pribaviti niti to, mogao je prinijeti nešto brašna (usp. Lev 5,11–13).

Specifično obilježje ovih žrtava bila je upotreba krvi i raspodjela mesa. Kada se okajavao grijeh velikog svećenika ili naroda kao cjeline, svećenik bi najprije pokupio krv, ušao u svetište, te sedam puta škropio zastor pred *Svetinjom nad svetinjama*. Zatim bi uzeo nešto krvi i njome premazao rogove kadionog žrtvenika, a ostatak izlio podno žrtvenika (usp. Lev 4,34). Udio mesa nije dobivao nitko jer se ono nosilo izvan tabora i spaljivalo na vatri. Ako je glavari ili pojedinac davao zadovoljštinu, svećenik

⁴⁹ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J. MCKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 99–100.

⁵⁰ Usp. *isto*, str. 101.

nije ulazio u svetište, već je krvlju prema-
zivaio rogove oltara za paljenice, te na pod-
nožje izlijevao ostatak (usp. Lev 4,25). Kao
i kod žrtava pričesnica, i ovdje se spaljivao
sav loj životinje. Prinositelj nije imao pravo
na dio, jer je svećenik uzimao sve (usp.
Lev 6,22).

Propisi za žrtve okajnice u Levitskom
zakoniku 1–7 znatno se razlikuju od propi-
sa u Knjizi brojeva 15,22–29. Prema Knji-
zi brojeva nema razlike u prinosu za grijeh
velikog svećenika ili glavara.⁵¹

Nenamjerne pogreške koje učini zajed-
nica mogle su se okajati žrtvovanjem jun-
ca kao paljenice ili jarca kao okajnice za
grijehe, a nenamjerne pogreške pojedinca
mogle su se okajati žrtvovanjem jarca kao
okajnice za grijehe. Za svjesno i namjerno
učinjen grijeh nije mogla zadovoljiti ni-
kakva žrtva. Takav se pojedinac morao
iskorijeniti iz zajednice, bio on Židov ili
stranac (usp. Br 15,31). No čini se da su se
žrtve okajnice prinosile rjeđe od paljenica
ili pričesnica.

2.3.5. Žrtve naknadnice

Razlika između žrtve za grijehe i žrtve
za prijestupe nije sasvim jasna, kao što nije
jasna ni razlika između grijeha i prijestupa.
Izraz *hatta'h* odnosio se na grijehe općeni-
to, nehotičan prekršaj Božje zapovijedi, a
ašam se odnosio na grijehe protiv pravde,
grijehe koji su zahtijevali određenu resti-
tuciju ili ponovno uspostavljanje oštećenih
prava.

No u nekim se biblijskim tekstovima
ova dva pojma upotrebljavaju kao sinonimi,
otud i nejasnoća u razlikovanju poj-
mova. Gotovo je nemoguće objasniti ovu
zbrku, ali se može razjasniti kako je do nje
došlo. Pretpostavlja se da konačni redaktor
nije mogao postaviti razliku između dva
pojma ili ih je pobrkao, jer nije znao nji-
hovo točno značenje.

Iz toga možemo zaključiti da su žrtve
okajnice bile dovoljno stare da su ih poslije-
sužanjski redaktori mogli krivo razumjeti.⁵²

2.3.6. Žrtve prinosnice

Osim životinja, Izraelci su običavali pri-
nositi i razne žitarice. Bile su to tzv. nekrv-
ne žrtve, a zvale su se hebr. *minha*, to jest
dar. Prinos žitarica postojao je i prije su-
žanjsva, a Lev 2 nabraja nekoliko vrsta
takve žrtve.

Jedna se sastojala od dobrog pšenič-
nog brašna pomiješanog s uljem i tamja-
nom. Od predviđene količine žrtve, pre-
gršt brašna i sav tamjan spaljivao se na
žrtveniku, a preostali dio dobivali su sve-
ćenici (usp. Lev 2,1–3).

Druga vrsta sastojala se od iste smjese
brašna i ulja, ali se smjesa morala prije is-
peći. Bile su to zapravo beskvasne pogače
ili prevrte namazane uljem. Dio se spalji-
vao, a ostatak je pripadao svećenicima. Kvas
se nije upotrebljavao, kao ni med, ali se
zahtijevala sol (usp. Lev 2,4–13).

Postojalo je i prinošenje prvih plodova
u obliku pečenog zrnja ili kruha zajedno
s uljem i tamjanom, a dio zrnja i ulja i sav
tamjan su se spaljivali (usp. Lev 2,14–16).

Dio koji se spaljivao zvao se *azkara*, a
značio je da se prinositelj sjeća Boga, da
mu je odan, poslušan i spreman prikazati
sve što ima.

U određenim prilikama propisi su za-
htijevali prinošenje samo žitarice s malo
ulja i bez tamjana. Bio je to dnevni prinos
velikog svećenika i u potpunosti se spalji-
vao (usp. Lev 6,13–16).⁵³

⁵¹ Usp. *isto*, str. 101–103.

⁵² Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sa-
dašnjost, Zagreb, 1992, str. 217.

⁵³ Usp. R. E. BROWN – J. J. CASTELOT – J. J.
McKENZIE, *Biblijska teologija Staroga i Novoga
zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str.
103–104.

3. ŽRTVE U NOVOM ZAVJETU

3.1. *Poslanica Hebrejima*

Među spisima Novoga zavjeta, Poslanica Hebrejima zauzima posebno mjesto. *Hebreji* su Židovi obraćeni na kršćanstvo. To je posebna židovsko–kršćanska zajednica koja dobro poznaje starozavjetno bogoslužje i židovsku povijest. Zato autor poslanice govori o *Božjem narodu*, o Crkvi koja je novi Božji narod – novi Izrael, o nevjeri Izraelaca u pustinji. Teško je odrediti o kojoj je *hebrejskoj* zajednici riječ. Mogla je to biti zajednica u Jeruzalemu, Rimu ili Antiohiji. U svakom slučaju riječ je o židovsko–kršćanskoj zajednici koja je dobro poznavala starozavjetno bogoslužje i njegov je smisao mogla tumačiti u svjetlu Kristova događaja.⁵⁴

3.1.1. Isus veliki svećenik

Poslanica Hebrejima je jedini novoza-vjetni spis koji Isusa naziva *velikim svećenikom*. Ostali spisi to ne čine, jer ne žele Isusovo svećeništvo poistovjetiti s levitskim svećeništvom.

Naslovom *veliki svećenik* želi se naglasiti Isusova posrednička uloga i kontinuitet između Staroga i Novoga zavjeta te uzvišenost Kristova svećeničkog položaja. Isus, *veliki svećenik* i žrtva, poput Mojsija na Sinaju, utemeljuje Savez između Boga i naroda. Taj svećenik, posrednik između Boga i ljudi, da bi obavljao svoju zadaću mora ispuniti dva uvjeta.⁵⁵

Kao prvo, mora biti ovjerovljen, što znači da ga mora postaviti sâm Bog, inače ne bi bio u skladu s Božjom voljom i ne bi mogao predstavljati samoga Boga (usp. Heb 3,1 – 4,14). Kao drugo, mora biti milosrdan (usp. 4,14 – 5,10).

Prvi uvjet je ispunjen preegzistencijom i utjelovljenjem Isusa Krista koji je Sin Božji i ima apsolutnu vlast, jer Bog je u Starom

zavjetu govorio svomu narodu preko Mojsija, a sada govori preko Isusa. Mojsije je bio prorok i Božji sluga, a Isus je Sin Božji i kao takav je u potpunosti sposoban prenijeti Božju volju. Stoga na njegovu riječ treba odgovoriti cjelovitom vjerom. On zastupa vjerske interese svojih bližnjih, te zato mora biti suosjećajne naravi, kako bi mogao blago postupati prema onima koji su zastranili.

Drugi uvjet je ispunjen u činjenici da je Isus postao jedan od nas, imao je narav zajedničku čitavom čovječanstvu, jer je trebao biti izabran između ljudi i posredstvom svoje službe ljude približiti Bogu.⁵⁶

Levitsko svećeništvo to nije uspjelo ostvariti iz dva razloga.

Prvo, posrednici su po svojoj naravi bili nesavršeni. To su bili ljudi s mnogim slabostima, stoga su najprije morali prinijeti žrtvu za svoje grijeha, pa tek onda žrtvu za grijeha naroda.

Drugo, žrtve koje su prinosili bile su nesavršene, jer krv jaraca i bikova ne može ukloniti grijeha. Ponavljanje žrtava iz godine u godinu bio je dokaz da problem grijeha nije bio riješen jednom zauvijek. Isto tako, sâm veliki svećenik mogao je ući u *Svetinju nad svetinjama* samo jednom godišnje na *Dan pomirenja* (usp. Lev 16, 12–16).

Kristovo velikosvećeništvo nadvisuje levitsko jer je Krist bio bezgrešan. Nadređenost prirode Kristova svećeništva koje se nalazi u Melkisedekovu slijedu, temelji se na nepromjenjivoj i vječnoj Božjoj

⁵⁴ Usp. B. DUDA, »Uvodi i napomene uz knjige Novoga zavjeta«, u: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008, str. 1469.

⁵⁵ Usp. B. MRAKOVČIĆ, »Isus – veliki svećenik u Poslanici Hebrejima«, u: »Biblija danas« 8(2010) 3, str. 11.

⁵⁶ Usp. T. SÖDING, *Božji Sin iz Nazareta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010, str. 92–93.

zakletvi (usp. Heb 7,20). Takva zakletva nije bila povezana s levitskim svećenstvom. Tako punomoć i vlast Kristova svećeništva počiva na sili neuništiva života (usp. Heb 7, 16). Krist nije pripadao Levijevu plemenu, ali je u židovskoj povijesti postojalo i kraljevsko svećenstvo (usp. Post 14,18). Ono je bilo nadređeno levitskom, a pokorio mu se i sâm Abraham.⁵⁷

Melkisedek, kralj i svećenik, obnašajući svoju svećeničku službu, prinosi Bogu žrtvu i blagoslivlja kao onaj koji ima pravo blagoslivljati. Dajući desetinu od svega, Abraham priznaje Melkisedeka pravim Jahvinim svećenikom. To je potvrda njegove nadređenosti. Izrazi *kralj pravednosti* i *kralj šalemski* čine Melkisedeka prototipom Mesije. Ne govori se ništa o njegovim roditeljima, rođenju i smrti, dok je za levitsku svećeničku službu bilo potrebno dokazati svoje podrijetlo. On ne pripada svećeničkoj obitelji i svećeništvo mu ne ovisi o nasljeđivanju, dok se početak levitske službe može ustanoviti. Nema podataka niti o njegovoj smrti, tako da on ostaje svećenik zasvagda. Melkisedek je tako sličan Isusu Kristu po bezvremenosti svoje službe.⁵⁸

Zato je Krist svećenik po redu Melkisedekovu i njegova je žrtva po svojoj prirodi nadređena (usp. Heb 9,13–14). Prolijevanjem svoje krvi Krist dokida grijeh, krvlju koja je djelotvornija od krvi hramskih žrtava. Vjernici tako ne postižu samo tjelesnu čistoću, već i očišćenje savjesti. Kristova žrtva ima apsolutnu i univerzalnu vrijednost i nije joj potrebno ponavljanje.⁵⁹

O naravi svoje žrtve govori i sâm Isus kad, navješćujući svoju Muku, polako priprema učenike na ono što se ima dogoditi. Upotrebljava izraze koji su obilježavali pomirbenu žrtvu slugе Božjega. On dolazi da *služi*, da *dadne svoj život*, da umre kao *otkupnina za mnoge* (usp. Mk 10,45; Lk 22,37; Iz 53,10).

Preuzima Mojsijev govor o *krvi Saveza* i na posljednjoj večeri postavlja jasnu vezu između svoje smrti i žrtvovanja pashalnog janjeta. Ta je veza trostruka: jer krv Janjeta izbavlja židovski narod, uspostavlja Novi savez i najavljuje žrtvenu narav Isusove smrti.

Njegova smrt mnoštvu pribavlja otpuštenje grijeha, potvrđuje konačni Savez i rađanje jednog novog naroda, te osigurava otkupljenje. Isusova je smrt tako izvor života. No tu je žrtvu Sin podnio iz poslušnosti prema Ocu i ljubavi prema čovjeku (usp. 2 Kor 5,14–15).

Tako se otkriva nutarnja narav žrtve, koja u svojoj osnovi mora biti čin ljubavi.

Euharistija, kojoj je svrha uprisutnjenje Kristova prinosa, povezuje novi obred kršćana sa starim žrtvama zajedništva. Tako je Isusova žrtva istodobno paljenica, okajnica, pričesnica i *minha*. Ona je poveznica Staroga i Novoga zavjeta. No zbog dostojanstva Sina Božjeg i savršenstva njegova prinosa, Kristova žrtva nadilazi raznovrsne i mnogobrojne žrtve Staroga zavjeta.⁶⁰

4. ZAKLJUČAK

Žrtve i žrtveni sustav Izraelaca nisu mogli u potpunosti ostvariti ono za čim je čeznuo pobožni Židov. Gomilanjem propisa, zabrana i zapovijedi sve se više usložnjavao svakodnevn život. Različiti propisi o grijesima, obrednoj čistoći i nečistoći nisu izuzimali niti svećenike koji su, da bi uopće mogli posredovati, najprije morali prinijeti žrtvu za svoje grijehе. Grijeh naroda zahtijevao je prinošenje žrtava, kako krvnih tako i nekrvnih.

⁵⁷ Usp. T. HEWITT, *Tumačenje Poslanice Hebrejima*, Dobra vest, Novi Sad, 1990, str. 39.

⁵⁸ Usp. *isto*, str. 102.

⁵⁹ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969, str. 1578.

⁶⁰ Usp. *isto*, str. 1576–1577.

Žrtveni se sustav kroz povijest oblikovao pod različitim utjecajima, ali se problem oprostjenja grijeha u osnovi nije riješio. Umnažanjem paljenica, pričesnica, okajnica i drugih žrtava pojedinac se zapravo sve više udaljavao od željenog cilja – zajedništva s Bogom.

Sâm Bog dovodi u pitanje prinošenje žrtava.

On ne želi paljenice i pričesnice, jer su one tek puka izvanjska forma, neosobna gesta kojom se želi postići Božja naklonost. Zato niti proroci nisu mogli ostati ravnodušni na taj puki formalizam.

Kritika upućena pojedincu i cijeloj zajednici pogađala je samo središte problema. Žrtvovanje životinja jednostavno nije dovoljno da bi čovjek zadobio oprostjenje. Potrebno je nešto više od klanja nijeme životinje. Tražilo se ono što je čovjek zaboravio ili nije želio dati – njegovo srce. Bilo je potrebno nutarnje raspoloženje srca i vjera koja zahtijeva čuvanje zapovijedi. Prava žrtva trebala je biti čisto i raskajano srce koje je usmjereno prema Bogu u ljubavi i pravедnosti.

Istinsko oprostjenje grijeha moglo se zadobiti samo ako se prinese prava, istinska žrtva koja će dokinuti prinošenje svih drugih žrtava. Takvu žrtvu prinio je Isus Krist.

On je žrtvovanjem samoga sebe poništio grijeh i učinio kao da on nikada nije ni postojao.

Prinošenje sebe na križu dogodilo se jednom i zauvijek. To pomirenje Boga i čovjeka u osobi Isusa Krista bilo je vrhunac poslušnosti Sina prema Ocu.

Kristova žrtva jedinstvena je i nije joj potrebno ponavljanje. Tako Krist starom židovskom kultu ne vraća samo njegov istinski smisao, nego ga i privodi kraju. On je Jaganjac Božji koji daje svoj život za spasenje čovjeka i čitavog svijeta.

U novom Hramu, koji je sada njegovo tijelo, više ne postoji neki drugi žrtvenik osim njega samog, jer kad On prinosi sebe kao savršenu žrtvu, istodobno je i svećenik i žrtvenik. Tako se u njegovoj krvi sklapa Novi savez koji dopunjava stari. Taj je Novi savez nenadmašan i neponovljiv, a time i posljednji savez između Stvoritelja i njegovih stvorenja. Imati udio u Novom savezu znači imati i udio u žrtvi Njegova Sina. Stoga, svaki onaj koji je kršten u Kristovo ime i koji vjeruje u Njega može biti dionikom ne samo Saveza nego i proslave.

Kristova žrtva uprisutnjena u euharistiji daje se vjerniku u obliku kruha i vina, koji su Njegovo Tijelo i Krv. Svaki onaj koji ih blaguje, sjedinjuje se s Njime i ima sigurnost da je u Njemu ostvareno potpuno i vječno otkupljenje. Tako je Krist samo jednom savršenom žrtvom koju je prinio Ocu u ljubavi i poslušnosti i svojim Uskrsnućem zauvijek pomirio Boga i čovjeka.